

Красівський Орест Якубович,
д.і.н., проф.,
завідувач кафедри європейської інтеграції і права,
Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Львів
ORCID 0000-0002-7028-6038;

Петровський Петро Михайлович,
д.держ.упр., проф.,
завідувач кафедри державного управління,
Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Львів
ORCID 0000 0001 8521 2384

УДК 35.071:321.01

doi: 10.34213/ap.21.01.02

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РЕФОРМ У ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІЙ СФЕРІ

Розглянуто проведення реформ у публічно-управлінській сфері як необхідність відповідати на існуючі виклики українському суспільству та державності. Розкрито важливість раціонального осмислення різних аспектів діяльності суб'єктів реформування та його значення для подолання різного роду стихійності та авантюризму. Стверджено, що теоретико-методологічне обґрунтування реформ, як концептуальне визначення змісту модернізації, є необхідною умовою забезпечення ефективного розвитку публічно-управлінської сфери.

Ключові слова: публічно-управлінська сфера; теоретико-методологічне обґрунтування; реформи в публічній сфері; суб'єкт реформування; об'єктивна даність; раціональне опосередкування; концепція реформи.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку українського суспільства можна охарактеризувати як процес суперечливого поєднання різнопланових тенденцій, коли значна кількість негативних аспектів (військова та інформаційна війна з боку РФ, загрози пандемії Ковід-19, економічна стагнація тощо) доповнюється необхідністю відповідати на існуючі виклики продовженням реформ у публічно-управлінській сфері. Останнє безпосередньо стосується реформування соціально-економічних відносин, децентралізації влади, формування нового територіально-адміністративного устрою та продовження реформ в охороні здоров'я, освітньому процесі та системі державного управління. Необхідно відзначити, що всі названі напрями реформування відносяться до публічної сфери, яка є предметом дослідження науки публічного управління та адміністрування. Також можна констатувати, що з позицій практики управління всі вони мають ряд спільних рис об'єкта модернізації, які необхідно враховувати суб'єкту управління. У цьому контексті гостро стоїть проблема теоретико-методологічного обґрунтування здійснюваних реформ, надання їм осмисленого характеру та заперечення різного роду стихійності та авантюризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам теоретико-методологічного обґрунтування процесу реформування публічно-управлінської сфери присвячена значна кількість робіт зарубіжних і вітчизняних авторів, оскільки цей предмет дослідження є багатограним і складним. У світовій науковій літературі з публічного управління існує декілька взаємодоповнюючих

© Красівський О. Я., Петровський П. М., 2021

підходів, що розкривають грані діяльності різних соціальних суб'єктів – гео-політичних об'єднань, органів державної влади та місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, окремих громад і громадян. До актуальної тематики дослідження публічно-управлінської проблематики необхідно віднести висвітлення розвитку цивілізаційних цінностей (Р. Патнам, А. Печчеї, Ф. Фукуяма та ін.); розгляд шляхів досягнення правової свободи та справедливості (Ж. Марітен, П. Рікер, Д. Роулз та інші); обґрунтування цінності колективної дії (Т. Парсонс, М. Олсон, Ф. Тьоніс та ін.); розкриття соціального значення раціонально обґрунтованих управлінських рішень (М. Вебер, Ю. Габермас, Е. Тоффлер та ін.). Різні аспекти процесу реформування публічно-управлінської сфери висвітлюються в працях вітчизняних науковців В. Авер'янова, В. Бакуменка, А. Гальчинського, В. Князева, С. Кравченка, Н. Нижник, Ю. Сурміна, В. Цветкова та ін. Окремі аспекти теоретичного обґрунтування здійснюваних соціальних реформ розглядають такі автори, як І. Вівсяна, О. Попов, Т. Сивак, А. Ткачук та ін. Також організовані та діють фонди і команди підтримки реформ в Україні [1].

Виділення раніше невирішеної частини проблеми. Водночас важливо констатувати, що динамічний і багатогранний процес публічного управління вимагає нових методологічних підходів, пояснення сучасних особливостей публічної сфери відповідними теоретичними засобами, а головне – якісного наукового обґрунтування здійснюваних реформ. Необхідність цілісного теоретико-методологічного обґрунтування успішного здійснення реформ у публічній сфері якраз і визначило мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Наукове обґрунтування процесу реформування має враховувати загальні соціальні передумови його розгортання, до яких відносяться:

- розширення соціальної бази управління, перетворення його в деліберативне (горизонтальне або мережеве) врядування як звернення до громадської думки та врахування інтересів громадян і їх об'єднань;
- становлення широкого кола суб'єктів розвитку суспільства, з властивими для них інноваційними підходами, а також із можливими обмеженнями;
- запровадження таких дієвих засобів сучасного демократичного суспільства як механізми конкуренції, принципи соціальної відповідальності, транспарентності та підзвітності.

На фоні вказаних загальних передумов, кожний конкретний вид реформування відбувається за специфічною логікою власної предметної сфери, прогнозованих змін і визначених цілей. Тому важливо фіксувати рівень опосередкування суб'єктом об'єктивної даності власними інтересами, його значеність у ставленні до можливих змін. Отже, вирішення проблеми теоретичного обґрунтування публічно-управлінської діяльності залежить також від рівня усвідомлення суб'єктом своєї власної позиції, визначення ним міри відповідальності за хід подій тощо. До типових форм самовизначення учасників публічно-управлінських процесів відносяться:

По-перше, стихійно-спонтанне наслідування зовнішніх, випадкових для чинного процесу, зразків діяльності. Зрозуміло, що такий спосіб не має нічого спільного із теоретичним обґрунтуванням публічно-управлінської діяльності і не може сприяти досягненню успішних результатів.

По-друге, звернення до суб'єктивних чинників, властивим конкретним суб'єктам психологічним станам, і використання їх як достатніх підстав планування діяльності. Без виходу на інтерсуб'єктивне опосередкування, такий підхід визначається як суб'єктивізм (або як його частковий прояв – волонта-

ризм) і веде до відтворення особистісної обмеженості учасників публічного процесу [2, с. 64].

По-третє, подібне до попередніх продукування редукованих форм публічності здійснюється також під час визначення суб'єктом в якості засад діяльності колективних форм підсвідомого – архетипів, що досить часто презентують кращі історичні звички. Але вони не можуть повною мірою та ефективно відповідати на виклики сьогодення й сприяти процесу його модернізації. Тим самим, посилення на існуючі стереотипи попереднього досвіду в процесі обґрунтування публічно-управлінської діяльності не може забезпечити її успішну реалізацію.

На відміну від попередніх форм визначення суб'єктом змісту власної діяльності, теоретико-методологічне обґрунтування характеризується як таке, що включає низку аспектів раціонального опосередкування, зокрема:

- висвітлення специфіки публічно-управлінської сфери, основних суб'єктів її розвитку та типових ознак їх діяльності;
- розкриття необхідності теоретичного (концептуального) обґрунтування управлінської діяльності в умовах публічності;
- фіксація об'єктивної даності – фактичної передумови публічної діяльності – з її проблемами та тенденціями розвитку;
- визначення типових форм опосередкування суб'єктом своєї активності та конкретизація значення завершених форм теоретичного обґрунтування – розуміння, концепт і парадигма;
- встановлення індикаторів їх продуктивності;
- затвердження оптимального інструментарію ефективного реформування об'єктів публічно-управлінської сфери;
- попереднє встановлення основних індикаторів (маркерів) здійснюваних реформ і їх результатів;
- урахування можливих обмежень в діяльності суб'єктів реформування або фіксація необхідних кроків мінімізації ризиків і загроз;
- висвітлення ролі інституційно затверджених результатів теоретичного обґрунтування публічно-управлінської діяльності (стратегія, концепція, закон, програма, проект тощо).

Кожен із вказаних аспектів може бути предметом окремого дослідження, що вимагає значно більшого формату розгляду. Також необхідно констатувати, що вирішення проблеми теоретико-методологічного обґрунтування реформ у публічно-управлінській сфері з необхідністю зумовлює розгляд основних категорій, що формують ключові ланки раціонального розгляду всього процесу інноваційного трансформування. До таких категорій відносяться “основа”, “засада”, “чинники або рушійні сили”, “суб'єкт”, “об'єкт”, “мета”, “концепція”, “засіб”, “результат” тощо. Цілісний аналіз вказаних категорій та їх місця в поясненні детермінант процесу реформ має бути предметом окремого дослідження, а в рамках обмеженого формату статті варто зупинитися лише на ключових елементах обґрунтування. До них відносяться: визначення суб'єктів діяльності, її конкретних емпіричних передумов і форм опосередкування останніх способами самовизначення з боку учасників публічно-управлінських процесів.

Первинне значення для теоретико-методологічного обґрунтування кожної конкретної реформи має відповідь на питання “хто?” може її здійснювати та забезпечити подальший розвиток якраз цього сегменту публічно-управлінської сфери. Чітке визначення суб'єкта здійснення реформи досягається уточ-

ненням таких аспектів, як міра його зацікавленості у досягненні позитивного результату, професійна готовність, наявність технічних засобів і належного рівня організації процесу виконання. Така сукупна готовність визначається терміном “потенціал” (від лат. *potencia* – сила) – існуючі можливості, які варто задіяти в процес реформи для досягнення потрібного результату. Потенціал не є абстрактним, безвідносним до управлінської ситуації, він існує в площині діяльності конкретного суб’єкта змін як його реальна можливість реформування даності. Якраз осмислення і визнання необхідності реформ є атрибутивною ознакою суб’єктного потенціалу.

Доречно відзначити, що в певній мірі потенціал тотожний ресурсу, оскільки також фіксує можливість впливу на процес змін, а не реально діючу силу. Проте під ресурсом традиційно розуміються матеріальні засоби діяльності (економічні, технічні чи фінансові), які існують об’єктивно, доступні фактичній фіксації і своїм предметним буттям сприяють їх включенню у процес реформ. Своєю чергою, суб’єктний потенціал розвитку публічного управління, як спроможність його суб’єктів здійснювати якісні зміни, існує в ідеальному, чуттєво недоступному вимірі. Його віртуальна природа проявляється в процесі здійснення реальних трансформацій публічної сфери як їх змістовна доцільність.

Теоретичне визначення можливостей суб’єкта здійснювати реформи публічно-управлінської сфери ускладнюється участю представників різних соціальних груп, з властивими їм частковими інтересами та прагненнями реалізувати власний напрям розвитку подій. Така полі суб’єктність процесу реформування зумовлює збільшення діапазону підходів до пропонуваніх реформ, необхідність опосередковувати їх формуванням узгодженого рішення. У цьому контексті теоретико-методологічна майстерність основного суб’єкта кожної реформи проявляється у вмінні органічно поєднати права і свободи кожного з учасників, узгодити розширення їх повноважень і обов’язків із пропорційним посиленням відповідальності. Соціального значення набувають також такі особистісні характеристики як сформована фахова компетентність, добросовісність, толерантність, емоційна та волева стійкість.

Складність визначення вказаного потенціалу зумовлюється також тим, що суб’єкти публічного управління мають різний соціальний і правовий статус, а також досить високий рівень демократичних свобод. До безпосередніх суб’єктів розвитку публічного управління необхідно віднести: державні інституції та органи місцевого самоврядування, неурядові та громадські організації, партійні та профспілкові структури, а також окремих активних громадян та їх об’єднання. Такий широкий діапазон учасників зумовлює збільшення кількості точок зору, врахування різних підходів і ставлень до проблем розвитку, які необхідно брати до уваги під час здійснення публічного управління.

Для прикладу, досвід проведення реформи децентралізації в Україні свідчить, що суб’єктам її здійснення необхідно мати сукупність продуктивних компетентностей, які прийнято називати спроможністю [3]. Остання включає:

- органічне поєднання в діяльності суб’єктів реформ прагнень свободи і дотримання прав особи, розширення повноважень і обов’язків із пропорційним посиленням відповідальності;
- високий рівень усвідомлення об’єктивної даності та основних трендів розвитку і відповідних вимог до змісту власної діяльності;
- достатній рівень наукового обґрунтування планованих змін із належним теоретико-методологічним запереченням хибних підходів;

- досягнення консолідації зусиль всіх учасників щодо визначення стратегії розвитку та шляхів і методів її впровадження;
- загострене почуття соціальної справедливості та доброчесності;
- психологічно-вольова готовність до напруженої (часто пасіонарної) діяльності з модернізації соціально-економічного стану громади та всього суспільства [4].

Загальний формат розуміння змісту суб'єктного потенціалу як необхідної складової обґрунтування реформ у публічно-управлінській сфері зводить його до сутнісних ознак управлінців на зразок професійність, порядність і патріотизм. Проте такий набір характеристик спрощує реальну складність процесу публічного управління, не враховує глибинний пласт взаємовпливу різних його ієрархічних структур, демократичну специфіку участі соціальних мереж та відстоювання в них різних, часто протилежних інтересів тощо.

Теоретико-методологічне обґрунтування здійснюваних реформ обов'язково має спиратися на адекватне відтворення об'єктивних передумов, виходити із здатності суб'єкта фіксувати наявний стан і можливості його розвитку шляхом оновлення. Розкриття реального стану як передумов здійснення реформ полягає у встановленні картини дійсності за допомогою перевірки інформації на її істинність [5]. Необхідність цього зумовлена також тим, що сучасна публічно-управлінська сфера має значний рівень невизначеності, включає поліфонічність трактувань і наративів, демонструє багатовекторність дії її учасників. В інформаційному полі України проводиться гібридна війна з боку РФ, що реалізує свою мету спотворення фактів і поширення фейків, симулякрів чи хибних ідеологем. Тому перед суб'єктом реформування публічно-управлінської сфери стоїть завдання – відкинути хибні нащарування та розкрити сутність автентичної реальності. Проблемність емпіричного обґрунтування реформ зумовлена також тим, що в їх передумовах переплітаються об'єктивні процеси і суб'єктивні інтерпретації. У цьому контексті класик дослідження сфери публічності Дж. Дьюї стверджував, що важливо розрізнати “факти, які обумовлюють людську діяльність і факти, які обумовлені цією діяльністю” [6]. Відповідно перший тип фактів слід розглядати у їх об'єктивній даності, а другі – доповнювати цю даність розкриттям об'єктивованого в них суб'єктивного змісту попередньої діяльності, відтворювати кристалізовану в них доцільність.

Трактування соціальних передумов інноваційної діяльності як наслідків попередніх реформ забезпечує історичну тяглість реформування, запобігає прийняттю помилкових, безпідставних рішень, оскільки піднімає до розгляду широкий пласт реалізованих (і не зовсім) намірів, мотивів, цілей – всю суб'єктивну гаму здійсненої діяльності.

Особливістю наративу реальності як передумови реформування публічно-управлінської сфери є відтворення необхідної лінії розвитку, тих закономірностей, що мають бути покладені у зміст реформи як її внутрішня логіка здійснення.

Теоретико-методологічне обґрунтування реформи варто розглядати як спосіб самовизначення суб'єкти її здійснення, спосіб виявлення його свободи вибору або здатність визначатися самостійно. Таке самовизначення щодо проведення конкретної реформи може бути як реалістичним (адекватним тенденціям розвитку ситуації), так і чисто уявним (неадекватним). Бути ефективним суб'єктом суспільно-необхідних реформ означає покласти в основу своєї діяльності усвідомлення необхідних тенденцій розвитку та відповідний

їм власний потенціал їх реалізацій. Інституційно визнаними формами самовизначення суб'єктів суспільно-управлінського процесу є концепція, стратегія, принципи, юридичні закони, програми, плани, проекти, конкретні управлінські рішення тощо. Кожна з них у тому чи іншому варіанті може бути теоретичною основою конкретної реформи публічно-управлінської сфери. Надана послідовність інституційних форм теоретичного обґрунтування реформ фіксує логіку внутрішньої детермінації (коли кожна наступна форма зафіксованого ряду визначається попередньою) та вказує на обов'язковість концептуального визначення їх змісту.

Концепція (лат. *conceptio* – розуміння) – це система поглядів, задум або спрямована на практику теорія. Інституційно прийнята концепція реформування засобами публічного управління окремого сегменту сфери публічності має включати характеристики викликів, цілей, ресурсів реалізації, суб'єктів виконання, критерії визначення досягнень тощо. У концепції органічно поєднуються відповіді на питання “що є?” і “що робити?”, знання про умови управління доповнюється технологією оперування ресурсами та засобами. Концепція має багато спільного з теорією, зокрема вона також є узагальненням певного масиву емпіричних знань і прагне пояснити предмет дослідження шляхом встановлення закономірностей. Водночас концепція відрізняється від теорії тим, що вона спрямована в майбутнє, її зміст включає передбачення, а тому є відносно істинним, незавершеним або відкритим до практичного підтвердження. Теоретично обґрунтована та інституційно схвалена концепція зумовлює проведення конкретної реформи, визначає її якісні характеристики та достовірність досягнення позитивного результату.

Цінність теоретико-методологічного обґрунтування здійснюваних реформ на рівні концепції має доповнюватися дотриманням її принципових положень всіма суб'єктами відповідної діяльності. Така методологічна єдність або “визнані всіма наукові досягнення, які впродовж певного часу дають науковому товариству модель постановки проблем і їх вирішення” традиційно називається парадигмою [7, с. 11]. Управлінське значення парадигми представлено сучасним американським теоретиком і практиком управління Дж. Мансом (James N. Muns), який дає їй наступне визначення: “Парадигма – приклад або модель. Узгодженість в способі сприйняття, осмислення, оцінювання та здійснення врядування” [8].

Можна констатувати, що необхідним завданням суб'єктів обґрунтування і здійснення реформ в публічно-управлінській сфері є дотримання парадигмальної єдності в діяльності всіх учасників демократичного врядування. Мова йде про усвідомлену модель реформування суспільно-владних відносин на всіх їх ієрархічних рівнях і в рамках дотримання єдності основних змістовних елементів науково обґрунтованого реформування – концепція, мотив, мета, метод, ресурс, засіб і спосіб дії.

Висновки та перспективи наукових досліджень. Отже, ефективному здійсненню реформ у публічно-управлінській сфері з необхідністю має передувати їх теоретико-методологічне обґрунтування – системне висвітлення низки питань, що розкривають особливості процесу реформування. До них, насамперед, відносяться такі, як визначення мотивів і потенціалу суб'єктів діяльності, аналіз реальних передумов кожної конкретної реформи, а також урахування форм і рівнів самовизначення всіх учасників публічно-управлінських процесів. Надане тут трактування теоретико-методологічного обґрунтування реформ у значній мірі співпадає із деліберативною моделлю демократії, теорією

комунікативної раціональності чи дискурсивно-теоретичним підходом [9, с. 34], що лежать в основі сучасної трансформації сфери публічності. Перспективи подальших наукових пошуків лежать в площині формування теоретико-методологічної матриць проведення реформ у публічно-управлінській сфері з визначенням пропозицій щодо дотримання конкретних імперативів діяльності.

Список використаних джерел

1. Команда підтримки реформ в Україні. URL: <https://fsr.org.ua/page/komandy-pidtrymky-reform> (дата звернення: 18.03.2021).
2. Петровський П. М. Публічне управління в сучасному світі: проблема філософського розуміння. *Філософія публічного управління* : кол. монографія / В. П. Солових та ін. Київ : НАДУ, 2020. 256 с.
3. Гринчишин І. М. Спроможність територіальних громад: теоретичний дискурс. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20186\(134\)/sep20186\(134\)_051_HrynychyshynI.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20186(134)/sep20186(134)_051_HrynychyshynI.pdf) (дата звернення: 18.03.2021).
4. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення: 18.03.2021).
5. Верифікація. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т 2: Методологія державного управління. URL: <file:///C:/Users/Petro/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/9ZZNTMSE/0fda71bf-77c5-434a-a274-8cfa410b90e6.pdf> (дата звернення: 18.03.2021).
6. Dewey John. *The Public and its problems*. Chicago Gateway books, 1946.
7. Кун Т. Структура научных революций / пер. с англ. И. З. Налетова. Москва : Прогресс, 1975. 278 с.
8. Muns James N. *Governance Improvement: A Paradigm Shift*. URL: http://usmayors.org/destractices/bp_volume_2/plano.htm (дата звернення: 18.03.2021).
9. Габермас Юрген. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорій громадянського суспільства. Львів : Літопис, 2000. 318 с.

Krasivsky O. Ya.,

Doctor of History, Professor, Head of European Integration and Law Department,

LRIPA NAPA, Lviv

ORCID 0000-0002-7028-6038;

Petrovsky P. M.,

Doctor of Public Administration, Professor, Head of Public Administration Department,

LRIPA NAPA, Lviv

ORCID 0000 0001 8521 2384

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SUBSTANTIATION OF REFORMS IN THE PUBLIC ADMINISTRATION

Modern period of the Ukrainian society and statehood development necessitates addressing modern challenges by pursuing reforms in the field of public administration. The latter is related to the process of reforming social and economic relations, decentralization of power, establishing new territorial and administrative structure and changes in the healthcare system, education, etc. Within this context it is necessary to provide theoretical and methodological substantiation of the reforms under study, present them as well thought over ones, and overturn arguments of their spontaneous and unconsidered nature.

The latest publications and researches in the world and domestic literature show that issues of general methodological substantiation of successful reform implementation require more specific consideration which is the goal of this research.

It is identified that scientific substantiation of the reform process should take into account general democratic prerequisites, which include expanding social administration base and its transformation into deliberative (network) administration including participation of public subjects of society development and compliance with the principles of competition, transparency, social responsibility and accountability.

Unlike condensed spontaneous and subjective forms of reform content identification, their theoretical and methodological substantiation is characterized by the combination of features of rational intermediation of different aspects of reform performance. They include identification of main

subjects of reform and typical aspects of their activity, fixation of objective reality as a public activity prerequisite, illustrating the necessity of conceptual substantiation of each of the proposed reforms and specification of the tools for reform implementation.

Conclusions and proposals are related to placing emphasis on the value of systemic theoretical and methodological substantiation of reforms in the field of public administration and bringing it in line with specific performance imperatives.

Keywords: public administration; theoretical and methodological substantiation; reforms in the public field; subject of reforms, objective reality; rational intermediation; concept.

References

1. Komanda pidtrymky reform v Ukraini. URL: <https://fsr.org.ua/page/komandy-pidtrymky-reform> [in Ukrainian].
2. Petrovskiy, P. (2020). Publichne upravlinnia v suchasnomu sviti: problema filosofskoho rozuminnia. *Filosofiiia publichnoho upravlinnia*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
3. Hrynchyshyn, I. (2018). Spromozhnist terytorialnykh hromad: teoretychnyi dyskurs. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20186\(134\)/sep20186\(134\)_051_HrynchyshynI.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20186(134)/sep20186(134)_051_HrynchyshynI.pdf) [in Ukrainian].
4. Ievropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036 [in Ukrainian].
5. Veryfikatsiia. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia. (Vols. 1–8); Vol. 2: Metodolohiia derzhavnoho upravlinnia. URL: <file:///C:/Users/Petro/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/9ZZNTMSE/0fda71bf-77c5-434a-a274-8cfa410b90e6.pdf> [in Ukrainian].
6. Dewey, John (1946). *The Public and its problems*. Chicago Gateway books.
7. Kun, T. (1975). *Struktura nauchnykh revoliutsyi*. Moscow: Prohress [in Russian].
8. Muns, James, N. *Governance Improvement: A Paradigm Shift*. URL: http://usmayors.org/destpractices/bp_volume_2/plano.htm.
9. Habermas, Yurhen. (2020). *Strukturni peretvorennia u sferi vidkrytosti: doslidzhennia katehorii hromadianskoho suspilstva*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 19.03.2021 р.